Ağ göyərçin gəlib qondu çiyninə.

Kiçilmişdi, saralmışdı, solmuşdu,
Külək ipək tüklərini yolmuşdu,
Orda-burda deyən kölə olmuşdu,
Ağ göyərçin gəlib qondu çiyninə.

- Bəs hardaydın, ay istəklim, bu günlər?
Düşüb sənsiz günlərimə düyünlər.
Dara çəkdi məni düzlük, düzgünlər,
Ağ göyərçin gəlib qondu çiyninə.

***

-On il Qızağ səni deyib gözləyir,
Onlar səni daha ölmüş bilirlər.
On il keçib kölə düşmək ilindən,
Onlar səni daha ölmüş bilirlər.

Qalır Çölçü, Dilçi, Qoşar, Qırğıat,
Qara geydi üç il Qızağ, yurd, elat,
Çıx yollara, iplərini kəs, qır, at,
Onlar səni daha ölmüş bilirlər.

Qara günün inanmaqdan gələndir,
İnananlar boş-boşuna öləndir,
Çıx yollara, öz yolunu bəlləndir,
Onlar səni daha ölmüş bilirlər.

II QAPI

Qızağ söyləncisi

Yığışdılar Əkbitəndə Başevə,
"Deyən ölüb köləlikdə şahımız".
Yoxsa on il, on beş ilə gələrdi,
Deyən ölüb köləlikdə şahımız".

-Qızağ şahdır, keçsə belə yüz il də,
Şah anlaqlı olmalıdır hər üzdən,
Turər şaha tay tutulur o bizdə,
Deyən ölüb köləlikdə şahımız".

Göndərmişik görükçülər, görməyib,
Güdükçülər gedib soraq verməyib,
Deyən sağdır, köləlikdə ölməyib,
"Deyən ölüb köləlikdə şahımız".

***

Biri deyir, ölüb, batıb dənizdə,
Suda batmır, odda yanmır düz adam,
Biri deyir, sonevini görmüşəm,
Suda batmır, odda yanmır düz adam.

"Döyüşçüdür, yaraqlıdır", deyən var,
Ehramları tikən yerdə görən var,
Görüb onu ərən kimi öyən var,
Suda batmır, odda yanmır düz adam.

Gözləmişik, gözləyirik biz yenə,
Gələr çıxar bir gün Turər elinə,
Ancaq Qızağ yeydir onun yerinə

Suda batmır, odda yanmır düz adam.

***

Qızağ çıxdı Turər şahın yerinə,
Qara geydi paltarını büsbütün.
Yardım edən, ürək verən yox idi,
Qara geydi paltarını büsbütün.

O təkləndi, üz döndərdi hamıdan,
O qaytardı çox elçini qapıdan,
O yayındı qarqış, ovsun, qarğıdan,
Qara geydi paltarını büsbütün.

Qıdıqladı onu ellər elçisi,
Şah ərinin Başevinin Çölçüsu,
İtdi qadın şahlığının ölçüsü,
Qara geydi paltarını büsbütün.

***

Çıxdı Qızağ elçiləri yollara,
Gəzdi uzaq ölkələrdə Turəri,
Balasq, Misir, Qoşaboğaz, Asurel,
Gəzdi uzaq ölkələrdə Turəri.

On il keçdi Düzər yaşa dolunca,
Çıxdı yola atasının dalınca,
Vardan, yoxdan, pal-paltardan olunca.
Gəzdi uzaq ölkələrdə Turəri.

Yüzər getdi, Qaf dağına çaparaq,
El-obada tanış-tunuş-taparaq,
Hər ağızdan yeni soraq qaparaq,
Gəzdi uzaq ölkələrdə Turəri.

***

Uzaqlara səs yayıldı yerbəyer,
Əkbitəndə gözəl Qızağ şah olub.
Əlsizlərin, yersizlərin dayağı
Əkbitəndə gözəl Qızağ şah olub.

Söz götürür hamı bu ər qadından,
Göstərişi verir Turər adından,
Çıxarmayır onu bir an yadından,
Əkbitəndə gözəl Qızağ şah olub.

Təkcə Çölçü məhəl qoymur haraya,
Söz gəzdirir, söz tollayır araya,
Turdan soraq gəlib çıxır buraya,
Əkbitəndə gözəl Qızağ şah olub.

***

Çölçü, Balasq, Asur dili bilirdi.
Hər baxışı, hər öyüdü ikili.
O Turərdən danışırdı, deyirdi,
Hər baxışı, hər öyüdü ikili.

Adamları işləyirdi daldada,
Dili acı, acı sözü bal dadan,
Çoxlarını yönlü dillə aldadan,
Hər baxışı, hər öyüdü ikili.

Əkbitənin yüz-yüz geniş düzü var,
Onun təkcə gündoğanda gözü var,
Dili altda deyilməmiş sözü var,
Hər baxışı hər öyüdü ikili.

***

-Gözəl Qızağ, məni niyə duymadın,
Heç bir dildə dili yoxdur sevginin.
İstəyirsən ürəyini dilə tut,
Heç bir dildə dili yoxdur sevginin.

Sevgi məndə üzüntüdür, qıvrılır,
Gileylənib baxışlarda qovrulur,
Tüstülənib o təpəmdən sovrulur,
Heç bir dildə dili yoxdur sevginin.

Sevgi böyük dözümlərə sınaqdır,
O hərəyə dörd-beş illik qonaqdır,
O tək qalmış ürəklərə dayaqdır,
Heç bir dildə dili yoxdur sevginin.

***

Bu yanğılar ilk sevgidən qalıncdır,
Sevgi sonra dadlı olur sən demə.
Yanğın kimi gəlib alıb yandırır,
Sevgi sonra dadlı olur sən demə.

Dəli gənclik sevir, yanır dözmədən,
Hər sevincin öz gülünü üzmədən,
Dizin-dizin dörd yanını gəzmədən,
Sevgi sonra dadlı olur sən demə.

Harda qaldı gözü bağlı illərim,
Əsdi getdi başım üstən yelləri,
Kimə verdim qatı-boya gülləri,
Sevgi sonra dadlı olur sən demə.

***

-Mən kimimi tapıb elçi göndərim,
Baxıb mənə sevgi gülür bu yaşda.
Mən də gərək öz tayımı tapaydım,
Baxıb mənə sevgi gülür bu yaşda.

Mən şahlığın Başevində oyağam,
Doğmalıqda özgəlikdən uzağam.
Sevgi mənə, mən sevgiyə qonağam,
Baxıb mənə sevgi gülür bu yaşda.

Kimə deyim mən sevirəm Qızağı,
Sevə-sevə yaşayıram bayağı,
Yaşla dolu gözlərimin bulağı,
Baxıb mənə sevgi gülür bu yaşda.

***

Qoy sınasın şah bu gizli sevgimi,
Sevən gərək çıxa çox-çox sınaqdan.
Şahım, mənə ən dolambac iş buyur,
Sevən gərək çıxa çox-çox sınaqdan.

On ildir ki gözəl üzün sozarır,
Üzüntüdən gözün ağı qızarır,
Ey gözəlim, ey alnımın yazarı,
Sevən gərək çıxa çox-çox sınaqdan.

Göndər gedim hindelini alım mən,
Darvidelə yanğın, qırğın salım mən.
Mənə söz ver öz sevgimdə qalım mən
Sevən gərək çıxa çox-çox sınaqdan.

***

- Sevilsəm də mən Turərə bağlıyam,
Qadın ancaq sevgisinin şahıdır.
Mən Turərin sevgisilə gül açdım,
Qadın ancaq sevgisinin şahıdır.

Mən bilirəm sevməyirsən məni sən,
Sən qorxursan özgəsinə gedim mən.
Turər şahın kökü qopsun yerindən,
Qadın ancaq sevgisinin şahıdır.

Sən buyuran bir ötəri duyğudur,
Sevgi deyil, Turər şaha qayğıdır,
Sevgi ürək qatlarında uyğudur,
Qadın ancaq sevgisinin şahıdır.

***

- Sən ölkənin çöl işinə başçısan,
Sevgi işdə əl-ayağa dolaşar.
Mən heç kəsə ərə gedən deyiləm,
Sevgi işdə əl-ayağa dolaşar.

Bir də səndən eşitməyim bu sözü,
Könül verməm özgəsinə mən düzü,
Məni yaxşı tanıyırsan sən özün,
Sevgi işdə əl-ayağa dolaşar.

Qulağıma çox səs gəlir Mineldən,
Gəl bir olaq, bir səs çıxmaz tək əldən,
Gözləmişik, gözləyərik on il də,
Sevgi işdə əl-ayağa dolaşar.

***

-Öz ərinə, öz yerinə vurğunum,
Ər gözləmək gözəlliyi artırır.
Ola bilər özgəsində gözün var,
Ər gözləmək gözəlliyi artırır.

Həm Turərə, həm də sənə yanıram,
Böyük şahı hər gün, hər gün anıram,
Sevgi nədir, şahlıq nədir, qanıram,
Ər gözləmək gözəlliyi artırır.

Mən olmayım, ancaq özgə bir ər seç,
Ərsiz şahlıq illərini ərli keç,
Gözəlliyi gözəlliklə yaşat, ölç,
Ər gözləmək gözəlliyi artırır.

***

-Şahım, sizin buyuruğuz düz olar,
Şah istəyi dilə-dişə düşəndir,
Sevgi deyil, sənə bir ər gərəkdir,
Şah sevgisi dilə-dişə düşəndir.

Eləsi var orda-burda danışır,
Belələri hər bir işə qarışır,
Düzü qoyub yalan, yalan danışır,
Şah sevgisi dilə-dişə yapışır.

Tanrı verib sizə gözəl üz-gözü,
Tanrı saxla bu şahlıqda sən bizi,
Öz-özümə sığışmıram mən düzü,
Şah sevgisi dilə-dişə düşəndir.

Ərqaya söyləncı

Ərqaya da çox sevirdi Qızağı,
Dəli sevgi yetmə gəncə yaraşır.
O gənc idi, iyid idi, ucaboy,
Dəli sevgi yetmə gəncə yaraşır.

Sevgi baxmır, yaşa, boya-buxuna,
Buna görə tuşdur sevgi çoxuna,
Ayrılığı sevgi qoymaz yaxına,
Dəli sevgi yetmə gəncə yaraşır.

Bu sevgidən Çölçu soraq almışdı,
Eldə bunu dilə-dişə salmışdı,
Çoxlarına bu iş bəlli olmuşdu,
Dəli sevgi yetmə gəncə yaraşır.

***

Yetmə yaşda bir gənc idi Ərqaya,
Sevərliyi görünürdü üzündən,
Tez inanan, tez alışan, tez yanan,
Sevərliyi görünürdü üzündən.

Uşaq çağı o sevmişdi Qızağı,
Kəsilmirdi Dirieldən ayağı,
O baxırdı qıza uşaq sayağı,
Sevərliyi görünürdü üzündən.

Sevgisilə uşaq kimi küsüşər,
Başev yanda böyük-böyük gəzişər,
Böyük, kiçik yolu tez-tez kəsişər,
Sevərliyi görünürdü üzündən.

***

Tez alışan, tez inanan, tez küsən,
Bunlar idi ilk görümü sevginin.
O gəlmişdi Əkbitənə ayaqla,
Bunlar idi ilk görümü sevginin.

Onu görən vurulurdu boyuna,
Qalın çatma qaşlarının yayına,
Sağ ol, var ol söyləyirdi soyuna,
Bunlar idi ilk görümü sevginin.

Qılınc tutub ox atırdı at üstə,
Ərənlərlə güləşirdi ot üstə,
Dalaşırdı ölkə üstə, yurd üstə,
Bunlar idi ilk görümü sevginin.

***

Qızağ bunu eşitmişdi uzaqdan,
Göz yaşıdır əl çatmayan sevgilər.
Onu görmək istəyirdi yaxından,
Göz yaşıdır əl çatmayan sevgilər.

Ərqayaya yanırdı o, bəs niyə,
Nə deyəsən belə dəli sevgiyə,
O kimdir ki, şaha sevgi bəsləyə,
Göz yaşıdır əl çatmayan sevgilər.

Ərqayaya gizli-gizli baxan qız,
Ürəyindən soyuq qanlar axan qız,
Bu ər üçün ürəyini yaxan qız,
Göz yaşıdır əl çatmayan sevgilər.

***

Ərqayanın qapqaraydı saqqalı,
Yumruğunda dağ titrədən dağ gücü,
Baxışları ulduz-ulduz yanırdı,
Yumruğunda dağ titrədən dağ gücü.

Qaplan kimi sıçraq idi Ərqaya,
Ayıq idi, qıvraq idi Ərqaya,
Duru-duru bulaq idi Ərqaya,
Yumruğunda dağ titrədən dağ gücü.

Əkbitənə üç il idi gəlişi,
Yeri-yurdu titrədirdi yerişi,
Çoxalırdı hər gün tanış-bilişi,
Yumruğunda dağ titrədən dağ gücü.

***

Balasqelə toplum çəkdi Qızağ şah,
Yaraqlıya döndü bütün Mindiyar.
Körfəz üstə dayandılar üz-üzə,
Yaraqlıya döndü bütün Mindiyar.

Kral özü gəlmiş idi yürüşə,
Girdi şahla o təkbətək döyüşə,
Kral, Qızağ dayandılar döş-döşə,
Yaraqlıya döndü bütün Mindiyar.

-Yahalıbsan, çox Mindiyar deyirsən,
Aldadıbsan Turər şahı niyə sən?
Gərək qopa krallığın yerindən,
Yaraqlıya döndü bütün Mindiyar.

***

-Axtarırıq tapmayırıq ərini,
Aldatmaq da önərlikdir vuruşda.
Ölüsünü, dirisini görən yox,
Aldatmaq da önərlikdir vuruşda.

Mən aldatdım, basdım onu bu yerdə,
Bil sənin də çatıb sonun bu yerdə,
Axacaqdır, Qızağ, qanın bu yerdə,
Aldatmaqda önərlikdir vuruşda.

Ver ölkəni, mənim olsun Mindiyar,
Bu torpaqda bol-bol bitən hər nə var,
Yoxsa bütün toplumunu qırarlar,
Aldatmaq da önərlikdir vuruşda.

***

İlk topbuzu Qızağ vurdu krala,
Bir basılan ikinci yol basılmaz.
Boz atının döşü gəldi torpağa,
Bir basılan ikinci yol basılmaz.

Kral düşdü beli sınmış atından,
Bir səs gəldi sıraların ardından;
–İndi mənlə güləş, indi, ay qaban,
Bir basılan ikinci yol basılmaz.

Bir topbuzla aşdın, düşdün torpağa,
Güləş üçün qalx bir daha ayağa,
Sən kimsən ki, lağ edəsən Qızağa,
Bir basılan ikinci yol basılmaz.

***

-Mən Minelin bir dəlisov oğluyam,

Başrağımdır, ürəyimdir Qızağ şah.
Məni öldür, sonra şahla vuruş sən,
Başrağımdır, ürəyimdir Qızağ şah.

Hünərin var çıx sən üzə tutaşaq,
Yay götürək, ox tuşlayaq, atışaq,
Gücün varsa qurşaqlaşaq, dartışaq,
Başrağımdır, ürəyimdir Qızağ şah.

Ərqayayam, kral-mral saymaram,
Qanınızı töküb içsəm, doymaram,
Mən ölərəm, şahı darda qoymaram,
Başrağımdır, ürəyimdir Qızağ şah.

***

Bunu deyib o kraldan yapışdı,
Dəmir caynaq, qaplansayaq Ərqaya.
Kral onu yaraladı qılıncla,
Dəmir caynaq, qaplan sayaq Ərqaya.

Süpürləyib üzdü yerdən leşini,
Caynağıyla göydə yırtdı döşünü,
O bitirdi acıqanın işini,
Dəmir caynaq, qaplan sayaq Ərqaya.

Sonra çırpdı onu iri daşlara,
-Yem olarsan,-dedi,-burda quşlara!
Hər yumruğu topbuz oldu başlara,
Dəmir caynaq, qaplan sayaq Ərqaya.

***

O sıçradı sonra atın belinə,
Qan tökənin gərək qanı tökülə.
Balasqeli qorxu aldı bu başdan,
Qan tökənin gərək qanı tökülə.

İlk döyüşdə balasqlılar yoruldu,
Sıraları səpələndi, yarıldı,
Orda-burda beş-beş, on-on qırıldı,
Qan tökənin gərək qanı tökülə.

Çarpışdılar, qarpışdılar, coşdular,
Gəmilərin yelkənini açdılar,
Baş götürüb bu döyüşdən qaçdılar,
Qan tökənin gərək qanı tökülə.

***

Bunu görüb çox sevindi Qızağ şah,
Qorxmaz olsun bunca gərək hər ərən,
Balasqeldən öclə acıq çıxdılar,
Qorxmaz olsun bunca gərək hər ərən.

-Neçə gəmi,-dedi,-çıxsın dənizə,
Turər şahdan soraq bizə, iz bizə,
Bu on illik ayrılığa kim dözər,
Qorxmaz olsun gərək bunca hər ərən.

Ancaq Çölçü sevinmədi, tutuldu,
"Ölüm" dedi, çal qaşları çatıldı,
Yaya dönüb oxatan tək dartıldı,
Qorxmaz olsun bunca gərək hər ərən.

***

Dedi,-"Bunca baş aparsa Ərqaya,
O Başevin bir önəri olacaq.
Qızağ ona inanacaq, mənə yox,
O Başevin bir önəri olacaq.

Mindiyardan yeni Turər çıxarsa,
Toplumları hər bir yana axarsa,
Şah mənə yox, Ərqayaya baxarsa,
O Başevin bir önəri olacaq.

Onu gərək tez aradan götürüm,
Gənc önəri sonevinə ötürüm,
Bu Başevdə son işimi bitirim,
O Başevin bir önəri olacaq.

***

Bir səs yardı qaranlığın bağrını:
- Niyə vurdun məni, daldan, a qancıl!
Ah, mən kimə neynəmişdim burada,
Niyə vurdun məni daldan, a qancıl!

Öz oğluna əl qaldırdı bu gecə,
Mən yatmışdım sən yaraqlı gəlincə,
Səni gəzib tapacağam ölüncə,
Niyə vurdun məni, daldan, a qancıl!

Ah, ölürəm, gedin, deyin Qızağa,
Məni özü qoy basdırsın torpağa,
Tutun məni, bir də durum ayağa,
Niyə vurdun məni daldan, a qancıl!

***

Ürküb qaçan, durub baxan bir gecə,
Qaranlıqlar əriyirdi güneydə,
Gecə sınıb şişə kimi doğranıb,
Qaranlıqlar əriyirdi güneydə.

Ərqayanı kim vurmuşdu, kim bilir,
Dan ulduzu görünəndə o ölür,
Hər bir yandan kövrək səslər yüksəlir,
Qaranlıqlar əriyirdi güneydə.

Başı üstə Qızağ durub ağlayır,
Qorxunc ölüm ürəkləri dağlayır,
Şah başına o gün qara bağlayır,
Qaranlıqlar əriyirdi güneydə.

Köləbaşı söyləncі

Getdi, çatdı bu, Türərə,
Sözün yeldən qanadı var.
Qayıqçılar deyirdilər,
Sözün yeldən qanadı var.

-Çatdı mənə elədiyin,
Vuruş, barış söylədiyin,
Turər şahı dilədiyin,
Sözün yeldən qanadı var.

Baş əyirəm sənə, gülüm,
Beləymişsən, mən nə bilim,
Gözlə bir az mən də gəlim,
Sözün yeldən qanadı var.

***

-Ulu Tanrım, qurtar məni,
Çatdır uca qurtuluşa.
Köləliyin atım daşın,
Çatdır uca qurtuluşa.

Bu ipləri əlimdən ac.
Qıçımdan aç, qolumdan aç,
Düyünləri yolumdan aç,
Çatdır məni qurtuluşa.

Gül sevgilim, gözlər məni,
Çöllər məni, düzlər məni,
Yadına sal sözlə məni,
Çatdır uca qurtuluşa.

***

Avar çəkib su yarırdı,
Öz-özünə danışırdı.
Köləbaşı yorulmuşdu,
Öz-özünə danışırdı.

Turər ona tanıq idi,
İçəridən qırıq idi,
Alnı soldan çapıq idi,
Öz-özünə danışırdı.

Düşünürdü, tutum onu,
Vurub yerə qatım onu,
Min qızıla satım onu
Öz-özünə danışırdı.

***

-Tanrı məni düyündən aç,
Düyün düşər düyün üstən.
Bu şahlığa satar məni,
Düyün düşər düyün üstə.

Turər bunu anlamışdı,
Onu soldan yanlamışdı,
Öz-özünü danlamışdı,
Düyün düşər düyün üstə.

Haçan batıb gün soyuyar,
Əl saxlayıb o uyuyar,
Alıb onu atım suya,
Düyün düşər düyün üstə.

***

Avar çəkib gedirdilər,
Hərə bir cür düşünürdü.
Gün batırdı göy sularda,
Hərə bir cür düşünürdü.

Otuz kölə bir qayıqda,
Daldalıqda, qaranlıqda,
Var yatan da, var oyaq da,
Hərə bir cür düşünürdü.

O saqqalı sarı kölə,
Yatmayırdı bilə-bilə,
O tutmuşdu Turu dilə,
Hərə bir cür düşünürdü.

***

-Çaşmıramsa, sən Turərsən,
O şah hara, kölə hara?
Səni Balasqel axtarır,
O şah hara, kölə hara?

Öz-özünə danışanda
Bildim nələr var başında,
Kövrəkləşən bu yaşında,
O şah hara, kölə hara?

Söylə mənə bir ad yeri,
Gedim Qızağ şahı görüm,
Deyim sağdır sənin ərin
O şah hara, kölə hara?

***

İnanmadı Turər ona,
İnanc onu sarsıtmışdı.
Dedi, gedər, məni satar,
İnanc onu sarsıtmışdı.

Mən girərsəm bu oyuna,
Oyun ollam ona-buna,
Qan gətirrəm öz soyuma
İnanc onu sarsıtmışdı.

Qızağı da o aldadar,
Alver edər o daldada,
Həm satqındır, həm qan-qada,
İnanc onu sarsıtmışdı.

***

Dedi:-Qardaş, sən yat, dincəl,
Qaranlığın qulağı var.
Tezdən durub danışarıq,
Qaranlığın qulağı var.

Qoy sən deyən olsun elə,
Hər bir sözü vermə yelə,
Onlar bilər, bunlar bilər,
Qaranlığın qulağı var.

Bir gün gərək qoşa qaçaq,
Yeli çapıb qanad açaq,
Dönək quşa uça-uça,
Qaranlığın qulağı var.

***

Hamı yatdı, Tur yatmadı,
Köləliyin üzü qara.
Necə yatsın yaş qayıqda,
Köləliyin uzü qara.

Ayağında qandal daşı,
O yatırdı mışıl-mışıl,
Yuxudaydı köləbaşı,
Köləliyin üzü qara.

Tur yavaşca dartdı onu,
Alıb suya atdı onu,
Sonevinə qatdı onu,
Köləliyin üzü qara.

***

Nə gubbultu, nə qışqırıq,

Su gizlini saxlayandır.
Axar olsa, axmaz olsa,
Su gizlini saxlayandır.

Günəş örtük atmaqdaydı,
Köləbaşı yatmaqda idi,
Qayıq Misrə çatmaqdaydı,
Su gizlini saxlayandır.

Tanrım, əltut, gir araya,
Çatan kimi mən quruya,
Qaçmaq üçün yol arayaq,
Su gizlini saxlayandır.

Başev söyləncі

Başev hələ gözləyirdi Turəri,
Soyuq idi sözlər, gözlər, baxışlar.
Qızağ yenə utanırdı hamıdan,
Soyuq idi sözlər, gözlər, baxışlar.

Qoşar ona ürək-dirək verirdi,
Qadın şahın arxasında dururdu,
Üzlərdəki çəkimləri görürdü,
Soyuq idi sözlər, gözlər, baxışlar.

-Bacım, yerin amanatdı, dayan, dur,
Qanmayanı qandır, qatda, boyun vur,
Harda olsam, gələcəyəm-deyib Tur,
Soyuq idi, sözlər, gözlər, baxışlar.

***

Çölçü tez-tez yanlayırdı Qızağı,
-Sən şahlığa, şahlıq sənə yaraşır.
Çıx dünyaya, dünya səni tanısın,
Sən şahlığa, şahlıq sənə yaraşır.

Başçı gərək keçmişini anmasın,
İnam, sevgi, uşaq üçün yanmasın,
Soyuqlaşıb şaxtalaşıb donmasın,
Sən şahlığa, şahlıq sənə yaraşır.

Mənim bircə ürəyim var, dupduru,
Tanrım, məni bu şah üçün sən qoru,
Tanrı bizə qaytarsa da Turəri
Sən şahlığa, şahlıq sənə yaraşır.

***

-Şahım, bir söz söyləməyə izin ver,
Qulluğuna gəlmək istər elçilər.
Gündoğandan birellilər başçısı,
Qulluğuna gəlmək istər elçilər.

Demişəm ki, şahın əri itibdir.
Özgəsinin harayına gedibdir.
Şah gözləyir, neçə illər ötübdür,
Qulluğuna gəlmək istər elçilər.

Deyir, gəlim kölə olum ərkinə,
Qancılını qırıb çatım bir günə,
Sənin üçün ölən də var, bilginən,

Qulluğuna gəlmək istər elçilər.

***

-Daşqıranın ağsaqqalı gəlmişdi,
Yer istəyir düzən yerdə əkməyə,
Deyir, acdır adamlarım, yazıqdır,
Yer istəyir düzən yerdə əkməyə.

Deyir, yaxşı tanıyıram Qızağı,
Turdan yaxşı görür bu şah qabağı,
Baş qoyarıq hara dəysə ayağı,
Yer istəyir düzən yerdə əkməyə.

Kölə olluq, şah keçmişi unutsa,
Qurularıq yaraları qanatsa,
Baş əyərik acığını yan atsa,
Yer istəyir düzən yerdə əkməyə.

***

Ürəyindən çox istəklər keçsə də,
Özgə yerə, özgə mala əl atma.
Ovcundakı, alnındakı sənինsə,
Özgə yerə, özgə mala əl atma.

Əli uzun, dili gödək dolanar,
Kirpiyinə ağrı yükü qalanar,
Qoyma ağzın hər şey üçün sulana,
Özgə yerə, özgə mala əl atma.

Ay çox yerdə ölçü-biçi itirən,
Nə verəndə, nə görəndə götürən,
Özgəsinə qara günlər gətirən,
Özgə yerə, özgə mala əl atma.

***

- Üç yol elçi göndəriblər, qovmuşam,
Hindelində odu Tanrı bilənlər.
Dənizlərdə gəmiləri üzərdir,
Hindelində odu Tanrı bilənlər.

O ölkəni mən gəzmişəm, gəlmişəm,
İşdə-gücdə uca, ulu bilmişəm,
Yer-yurdları iri çaylar, göl, meşə,
Hindelində odu Tanrı bilənlər.

Dilimizə yad olsa da dilləri,
Bizə yaxşı arxa olub elləri,
Sürülərə gen qışlaqdır çölləri,
Hindelində odu Tanrı bilənlər.

***

-Könlü sınıq şah olsam da bilirəm,
Mənə deyil, onlar yerə göz tikib.
Bu, ölkəni tutmaq üçün girəvə,
Mənə deyil, onlar yerə göz tikib.

Mənim şahlıq buyuruğum Turdadır,
Tur özü də qanlı əldə dardadır,
"Hə" deməyə məndə təpər hardadır,
Mənə deyil, onlar yerə göz tikib.

Onlara de: bu elçilik çələdir,
Tək olsa da Qızağ çoxdan belədir,
Sevgisinə, ölkəsinə kölədir,
Mənə deyil, onlar yerə göz tikib.

***

-Aramıza kimsə belə söz qatır,
Dirielli, minellilər içində,
Gizli-gizli gəzib vurur aranı,
Dirielli minellilər içində.

Donquldanma tutub sanki hər yeri,
Hamı burda öz-özünü şah görür,
Qılıncçəkmə, ağacvurma baş verir
Dirielli minellilər içində.

Yavaş-yavaş bu şahlıqdan bezirəm,
Tura görə mən bunlara dözürəm,
Son yol üçün doğru bir yol gəzirəm,
Dirielli minellilər içində.

***

-Çindən söyləmc danışanlar deyirlər
Qırğın salıb yaşayırlar başçılar.
Aclıq ili, qıtlıq ili ölkədə,
Qırğın salıb yaşayırlar başçılar.

Bu elləri çəkmək üçün barışa
Gərək biz də qonşularla vuruşaq,
Başçı gərək hər bir işə qarışa,
Qırğın salıb yaşayırlar başçılar.

Onlar tez-tez girişirlər döyüşə,
Gərək biz də tez əl qataq bu işə,
Yoxsa ellər gəmirişər, yeyişər,
Qırğın salıb yaşayırlar başçılar.

***

"Çölçü deyən bu sözlərə inanıb".
Qızağ gizli çox düşündü, daşındı.
Onun öyüd, sayıq-soyuq sözləri...
Qızağ gizli çox düşündü, daşındı.

"Şah Başevdə oturmaqla çürüyər,
Üst-başını hörümçəklər bürüyər,
Şah susanda el-obalar kiriyər,
Qızağ gizli çox düşündü, daşındı.

Nəyə gərək bu sıtqamaq, inləmək,
Elə çıxmaq, ulu eli dinləmək,
Ellə birgə gecələmək, günləmək,
Qızağ gizli çox düşündü, daşındı.

***

Başev uca, yan-yevrəsi sal qaya,
Yellənirdi ocaqları Başevin.
Dam üstündə, yol üstündə gözətçi,
Yellənirdi ocaqları Başevin.

Körükçülər Alpandağa baxırdı,
Dal söygənci qayalığa qalxırdı,
Önü yaşıl yamaclara çıxırdı,
Yellənirdi ocaqları Başevin.

Hanı Turər, tikən yerdə sağ olsun,
Gəlsin çıxsın, mənə mərmər tağ olsun,
Buz bulaqlar axsın, bura bağ olsun,
Yellənirdi ocaqları Başevin.

Acıqanla vuruş söyləncisi

Qızağ getdi Turər şahın dalınca,
Yollar boyu Qırğıatın belində.
Ellər onu qarşıladı, oxşadı,
Yollar boyu Qırğıatın belində.

Dirielli, minellilər bir idi,
Qız-qadını işlək idi, ər idi,
Kişiləri coşqun idi, gur idi,
Yollar boyu Qırğıatın belində.

Yüz-yüz, min-min yığıb eli danışdı,
El toplandı bir-birinə qarışdı,
Cıdırlarda ərlər ilə çapışdı,
Yollar boyu Qırğıatın belində.

***

-Deyirlər ki, yola getmir el-oba,
Ellərimi yoxlamağa gəlmişəm.
Harda oldum el, obalar bir idi,
Ellərimi yoxlamağa gəlmişəm.

Utanıram baxım elin üzünə,
Düşməmişik hələ Şahın izinə,
El inanar mənim ana sözümə,
Ellərimi yoxlamağa gəlmişəm.

Bilirəm şah bir gün dönüb gələcək,
Gəlişilə el-obamız güləcək,
O ölməyib, gəlib eldə öləcək,
Ellərimi yoxlamağa gəlmişəm.

***

-Yaraqlılar ayıq olsun, eşitsin,
Yurdumuza göz tikibdir qonşular.
Yaraqları iti olsun, od olsun,
Yurdumuza göz tikibdir qonşular.

Gücümüzü üç artıran yaraqdır,
Yaraqlılar el-obaya dayaqdır,
Ölkə sayıq dayanıbdır, oyaqdır,
Yurdumuza göz tikibdir qonşular.

Mən anayam, yaraq düşmür əlimdən,
Yurd-yuvamın adı-sanı dilimdən,
Keçməliyik qada-bala selindən,
Yurdumuza göz tikibdir qonşular.

***

Qoşar çıxıb dınqır çaldı, oxudu,
Ocaqların alov dili titrədi.
Coşub, daşıb hamı ona qoşuldu,
Ocaqların alov dili titrədi.

-Baş əyirik şahımıza yüz kərə,
Qapdı onun sözlərindən od hərə,
Gəlişilə inam səpdi ellərə,
Ocaqların alov dili titrədi.

-Şahım, ellər sözlərinlə oyanıb,

At yəhərdə, yaraq əldə dayanıb,
Birliyimiz al Günəşə boyanıb
Ocaqların alovları titrədi.

***

-Bir az məndən qıraq durun, dinləyin,
Bir qoşaram at tükündən dınqırım.
Acıqanın toplumunu yaxaram,
Bir qoşaram, at tükündən dınqırım...

Tanrı mənim sözlərimə dad verib,
El-obaya uca-uca ad verib,
Gözlərimin ocağına od verib
Bir qoşaram at tükündən dınqırım.

Görgör məni çox çəkibdir sınağa,
Dönməmişəm mən gərəksiz alağa,
Böyüklərin ayağında dolağa
Bir qoşaram, at tükündən dınqırım.

***

- Harda getdi, Qızağ elə qarışdı,
Döndü dözüm, inam, düzlük andına,
Kimsəsizi, əliboşu hayladı,
Döndü dözüm, inam, düzlük andına.

Qırıq idi ürəyinin telləri,
Güclü odlu deyimləri, dilləri,
Baxışları, tərpənişi, əlləri,
Döndü dözüm, inam, düzlük andına.

Hər obada düşdü Qırğı atından,
At kəsdilər ayaqları altında,
Endi şahlıq zirvəsindən, qatından,
Döndü dözüm, inam, düzlük andına.

***

Çox keçmədi soraq gəldi Qızağa,
"Gündoğandan yürüşlənib acığan"
Dağlar başı ocaq-ocaq alışıb,
Gündoğandan yürüşlənib acıqan.

Qızağ ilkin yaraqlandı bu hayda,
Ölkə oldu toplum-toplum bir ayda,
Yaraqlandı qızlar neçə alayda,
Gündoğandan yürüşlənib acıqan.

***

Gündoğanda yürüş-vuruş başladı,
Nə Turər var, nə Düzər var, nə Yüzər.
Bulud aldı Əkbitənin üstünü,
Nə Turər var, nə Düzər var, nə Yüzər.

Qoşar geydi döyüş-vuruş geyimi,
Qılıncıyla yanaşıydı deyimi,
Qızağ ilə bir ürəyi, beyini,
Nə Turər var, nə Düzər var, nə Yüzər.

Qızağ gedir toplumuyla, eliylə,
Doğrayırdı acıqanı əliylə,
Danışırdı qılıncının diliylə,
Nə Turər var, nə Düzər var, nə Yüzər.

***

Acıqanlar dəvə, fil, at üstündə,
Hər vuruşda on-on yerə sərilir,
Əkbitəni tutmaq üçün büsbütün,
Hər vuruşda on-on yerə sərilir.

Qızağ topbuz, bizuc, qılınc endərir,
Acıqanı vurub geri döndərir,
Gündoğana barış hoyu göndərir,
Hər vuruşda on-on yerə sərilir.

-Mən qan-qada üzərindən keçərəm,
Acıqanı toplum-toplum biçərəm,
Qansızların al qanını içərəm,
Hər vuruşda on-on yerə sərilir,

***

Yurdumuzun bütövlüyü qorxuda,
Hoydu, qoçaq iyidlərim, irəli!
Qansızları vurun, geri oturdun,
Hoydu, qoçaq iyidlərim, irəli!

Təklənsək də bu yenilməz duruşda,
Yer vermərik əldən bircə qarış da,
Yarağınız iti olsun vuruşda,
Hoydu, qoçaq iyidlərim, irəli!

Mən Turərin ərlərindən biriyəm,
Onun vuran qılıncıyam, yeriyəm,
Bu döyüşdə ölsəm, onla diriyəm,
Hoydu qoçaq iyidlərim, irəli!

***

Beş ay döyüş dayanmadı, uzandı,
Şahın toplum dayaqları laxladı.
Minellilər irəliyə getsə də
Şahın toplum dayaqları laxladı.

Fillər gəldi, torpaq göyə sovruldu,
Günəş altda qan gölləri qovruldu,
Ay əridi, sarı sapa çevrildi,
Şahın toplum dayaqları laxladı.

Biri gəldi, üz örtüyü qapqara,
Əlatdılar qılınclara, oxlara,
Açdı şahın kürəyində bir yara,
Şahın toplum dayaqları laxladı.

***

İyid Qızağ Qırğıatdan aşanda,
Nərildədi şimşək kimi, şir kimi.
Qılınc alıb bir də durdu ayağa,
Nərildədi şimşək kimi, şir kimi.

-Kimsən, bayquş, məni vurdun arxadan,
Vurub qaçıb al qanımı axıdan,
Niyə dalda gizlənibsən qorxudan,
Nərildədi şimşək kimi, şir kimi.

Kim olsan da bu yerlərdə olubsan,
Mənim yalqız olduğumu bilibsən,
Kürəyimi daldan nişan alıbsan,
Nərildədi şimşək kimi, şir kimi.

***

-Mən yaxınam başçılara, şahlara,

Yoxdur hələ məni mən tək tanıyan.
Turəri də mən azdırdım körfəzdə,
Yoxdur hələ məni mən tək tanıyan.

Mən Turərin Başevinin Çölçüsü,
Hindelinin Əkbitəndə çərçisi.
Bu ölkədə o ölkənin elçisi.
Yoxdur hələ məni mən tək tanıyan.

Sən ölərsən, mən tutaram yerini,
Köləlikdən gətirərəm ərini,
Sağ qoymaram minellinin birini,
Yoxdur hələ mən tək məni tanıyan.

***

-Alçaq, sənsən, indi səni tanıdım,
Necə sənə inanırdım hər işdə.
İnanmağın acısını dadıram,
Necə sənə inanırdım hər işdə.

Mənim başım iç işlərə qarışıq,
İşim-gücüm el arası barışıq,
Bu vuruşu sən udmusan, sən artıq,
Necə sənə inanırdım hər işdə.

Tanrım, mənə son güc göndər, dirilim,
Qılınc kimi parıldayım gərilim,
Qoyma alçaq ayağına sərilim,
Necə sənə inanırdım hər işdə.

Qızağın ölüm söyləncі

Günbatandan bir səs qalxdı bu yerdə,
Üzübağlı bir atlıydı gəlirdi.
Sağı, solu o biçirdi qılıncla,
Üzübağlı bir atlıydı gəlirdi.

Nəriltisi ürəkləri yarırdı,
Bir topbuzla neçəsini qırırdı,
Yeri, göyü qorxunc qorxu sarırdı,
Üzübağlı bir atlıydı gəlirdi.

Yetişəndə o yaralı Qızağa,
Alıb çəkdi Qırğıatı qırağa,
Görüb onu Qızağ qalxdı ayağa,
Üzübağlı bir atlıydı gəlirdi.

***

-Səni deyib qayıtmışam, gəlmişəm,
Mənim iyid ər, vuruşqan arvadım.
Kim qılıncla vurub səni arxadan,
Mənim iyid ər, vuruşqan arvadım.

Mən inandım, aldadıldım, basıldım,
On il kölə günlərimə qısıldım,
İnam sözü qulağımdan asıldı,
Mənim iyid ər, vuruşqan arvadım.

Kim vurubdur sənə bu sərt yaranı,

Hansı qancıl tutmaq istər buranı,
Kim axıdıb Əkbitəndə bu qanı,
Mənim iyid ər, vuruşqan arvadım.

***

Çölçü qılınc qaldıraraq Turərə,
-Mənəm-dedi-Əkbitənin yiyəsi.
Mən vermişəm köləliyə səni də,
-Mənəm-dedi-Əkbitənin yiyəsi.

Turər ağır qılıncını qaldırıb
- Mənəm-dedi-Əkbitənin yiyəsi,
Sənin səsin mənə yaxşı tanışdır
- Mənəm-dedi-Əkbitənin yiyəsi.

On il uzaq köləlikdə qalmışam,
Qapılarda qara işçi olmuşam,
İndi dönüb öz yurduma gəlmişəm,
- Mənəm-dedi-Əkbitənin yiyəsi.

***

Çölçü qaçmaq istəyirdi döyüşdən,
Daddı iri qılıncını Turərin.
Bu görüşdən yaman qorxdu, qarıxdı,
Daddı iri qılıncını Turərin.

Göydə iki qanlı qılınc oynadı,
Öc baxışda, qan ürəkdə oynadı,
Acıqanın qorxaq gözü qanadı,
Daddı iri qılıncını Turərin.

İlk vuruşda sağ qolunu itirdi,
Qılıncını sol əlinə götürdü,
Turər vurdu onu yerə gətirdi,
Daddı iri qılıncını Turərin.

***

-Acıqanın nə gücü var, nə veci,
İrəli get, dirielli, minelli!
Dənizətək qovun qudurqanları,
İrəli get, dirielli, minelli!

Mən Turərəm, Qızağ mənim iç qatım,
Düzər, Yüzər mənim qoşa qanadım,
Səyirt düzdə Qırğıatı, yel atı,
İrəli get, dirielli, minelli.

İnanmayın bundan sonra onlara,
İnancdandır bizə dəyən bu yara,
Mənim üzüm el yanında qapqara,
İrəli get, dirielli, minelli.

Gündoğanı, günbatanı qan aldı,
Qırıldılar toplum-toplum çölçülər.
Fil üstündə, dəvə, öküz belində
Qırıldılar toplum-toplum çölçülər.

Yeləsəndən Düzər qalxıb yürüdü,
Yelçəkəni Yüzər çən tək bürüdü,
Tur bağırdı, dağlar-daşlar kiridi,
-Qırıldılar toplum-toplum çölçülər.

Yatdı dəri başraqları qanlara,
Parçalanıb dağıldılar yanlara,
Batman qılınc Turər çapdı onlara,

Qırıldılar toplum-toplum çölçülər.

***

Hindelinə çəkildilər, getdilər,
Sınıq-salxaq toplumları dağıldı.
Gedə-gedə yaraqları atdılar,
Sınıq-salxaq toplumları dağıldı.

Bir çoxları yalvar-yaxar qaldılar,
Qolu bağlı kölə-külə oldular,
Yeri qazıb qazmalara doldular,
Sınıq-salxaq toplumları dağıldı.

Gündoğandan yelçəkənə köçdülər,
Qumluqları "yerim-yuvam" bildilər,
Duzlu suyu dadlı-dadlı içdilər,
Sınıq-salxaq toplumları dağıldı.

***

Turər dönüb yerdən aldı Qızağı,
-Mənim gözəl, ər-vuruşqan sevgilim
Qollarının üzərinə götürdü,
-Mənim gözəl, ər-vuruşqan sevgilim.

Gözlərinlə yol çəkibsən yoluma,
Döş gəribsən sən ölümə, oluma,
Düzlüyünü yükləyibsən dalıma,
Mənim gözəl, ər-vuruşan sevgilim.

Əkbitənin süd anası, dağ qızı,
Süd-qaymaqdan dadlı olan ağ qızı,
Kişilərdən güclü, sağlam, sak qızı,
Mənim gözəl, ər-vuruşqan sevgilim.

***

-İyid ərim, əyil məni qoy yerə,
Belimdəki dərin yara sağalmaz.
Sən gəlibsən, mən gedirəm arxayın,
Belimdəki dərin yara sağalmaz.

Səni gördüm göz işığım çoxaldı,
Gündoğandan gələn toplum yoxaldı,
Ürəyimin yaraları sağaldı,
Belimdəki dərin yara sağalmaz.

Mən ölərsəm, yatırt məni yatağa,
Geydir məni daş-qaş ilə, yarağa,
Öz əlinlə tapşır ana torpağa,
Belimdəki dərin yara sağalmaz.

***

-Keçdi on il köləlikdə günlərim,
Şah sevgilim, ərin Turu bağışla.
Tək qoymuşam səni qurdlar içində.
Şah sevgilim, ərin Turu bağışla.

Qapılarda ev buyruğu, çöl işi,
Dağda-deşdə yıx, tik, daşı yay-qışı,
Neynəyərdi qıçıbağlı bir kişi,
Şah sevgilim, ərin Turu bağışla.

Uca-uca şahlıq evi, su yolu,
Asma bağlar becərmişəm qan dolu,
İşləmişəm sənin üçün var olum,

Şah sevgilim, ərin Turu bağışla.

***

-On il səni gözləmişəm, üzüağ,
Mən ölürəm el yolunda ağ üzlə.
İki oğul, bir ad qoyub gedirəm,
Mən ölürəm el yolunda üzüağ.

Minelliylə dirielli qovuşdu,
Daşqıranlar parçalanıb sovuşdu,
Dəli könlüm bircə sənə yovuşdu,
Mən ölürəm el yolunda üzüağ.

Düzər, Yüzər qardaşdılar, ayırma,
Yığdığımı qoru, göyə sovurma,
İki eli ayıran söz buyurma,
Mən ölürəm el yolunda üzüağ.

***

Bir il Turər yas içində yaşadı,
Yasa batdı ev-ev böyük Əkbitən.
Bir toy səsi, gülüş səsi olmadı,
Yasa batdı ev-ev böyük Əkbitən.

Sonevini görüş yeri etdilər,
Sevgililər and içməyə getdilər,
Düzər, Yüzər gül tək orda bitdilər,
Yasa batdı ev-ev böyük Əkbitən.

Qara geydi paltarını şah əri,
Evlənmədi oğulların heç biri,
Ocaqlaşdı Qızağ şahın son yeri,
Yasa batdı ev-ev böyük Əkbitən.

***

Ölüm nədir, ağrıların sonluğu,
Ayrılığın bir adı da ölümdür.
Ayrı salır doğmaları doğmadan.
Ayrılığın bir adı da ölümdür.

Duyar ölən sayıq olar qalandan,
Artıq qalan hər gün ölər yalandan,
Adam ölər son yerini alanda,
Ayrılığın bir adı da ölümdür.

Qapı açın düyün açan ölümə,
Pis deməyin pisdən qaçan ölümə,
Sağol deyib kimsə, haçan ölümə,
Ayrılığın bir adı da ölümdür.

Batıda vuruş söyləncisi

Günbatanda soraqlaşdı başçılar
Əkbitənin Turər şahı dul qalıb.
Onun ilə qanbir olmaq yaxşıdır,
Əkbitənin Turər şahı dul qalıb.

Qız köçürək, yer götürək o yurddan,
Artırmaqçın uşaq alaq o qurddan,
Aş bişirək ona qanlı yovurtdan,
Əkbitənin Turər şahı dul qalıb.

Balasq, Misir, Asur, İlam düşündü,
Çox ölkələr bundan qorxub daşındı,
Bu gəl-getdə yol ağardı, aşındı,
ƏkbitəninTurər şahı dul qalıb.

***

Gəl-gəl indi əyri otur, düz danış,
Hər inama, inanana inanma.
Varlıq inam üzərində qurulsa
Hər inama, inanana inanma.

Yalan düzü hər bir yerdə aldadır,
Düz acıdır, yalan isə bal dadır,
Yalan öndə, düz düzlükdən daldadır,
Hər inama, inanana inanma.

Düz arxayın, yalan isə duyuqdur,
Biri xoruz, biri isə toyuqdur,
Tanrıya da yalan düzdən yovuqdur,
Hər inama, inanana inanma.

***

Tanrım, məni özünə qat, odlanım,
Buyuruq ver, bircə sənə inanım.
Ocağını, günəşini azaltma,
Buyuruq ver, bircə sənə inanım.

Yanılmışam inamımla çox işdə,
Basılmışam yalançıya döyüşdə,
Tək qalmışam bu dolambac gedişdə,
Buyuruq ver, bircə sənə inanım.

Acıqanı gümült yerə, gəbərsin,
Silkə onu, damı-daşı dəbərsin,
Kölə düşsün, qalsın gücsüz, təpərsiz,
Buyuruq ver, bircə sənə inanım.

***

Turər yürüş etməkdəydi Balasqa,
Öc deməkdir qan-qadaya qayıdış.
Yaraqlanıb neçə toplum apardı,
Öc deməkdir qan-qadaya qayıdış.

Mindiyarda başbilənlər söyündü,
Turər deyib, dirielli öyündü,
Hamı qanlar bir ürəkdə döyündü,
Öc deməkdir qan-qadaya qayıdış.

Bu yürüşü gözləmirdi yatanlar,
Turu tutub köləliyə qatanlar,
Qarıxaraq yarağını atanlar
Öc deməkdir qan-qadaya qayıdış.

***

Şah söylədi önərinə onların,
–Biz vuruşaq, toplum qalsın qıraqda.
Acıqanın tunc geyimli önəri:
-Biz vuruşaq, toplum qalsın qıraqda.

Bizuc, topbuz, qılınc, balta döyüşdü,
Yastılanıb bir-birini dəyişdi,
Qurşaq tutub baş ərənlər deyişdi,

-Biz vuruşaq, toplum qalsın qıraqda.

Döyüşçülər göz qırpmadan baxdılar,
Bunlar ondan, onlar bundan qorxdular,
Güləşənlər bir-birini yıxdılar,
-Biz vuruşaq, toplum qalsın qıraqda.

***

Tur önəri başı üstə qaldırdı,
-Turər, məni bu döyüşdə öldürmə,
Yerə vurdu, döşü üstə oturdu,
-Turər, məni bu döyuşdə öldürmə.

-Başçı məni köləsinə döndərib,
Sınaq üçün bu vuruşa göndərib,
Kölə ollam öz qapında gündəlik,
Turər, məni bu döyüşdə öldürmə.

Toplumumu döndərərəm geriyə,
Bu ölkəni yaxar, çapar, kürüyər,
Son qoyarlar bu yerlərdə dirriyə,
Turər, məni bu döyüşdə öldürmə.

***

Filip dedi:-Kral mənə inanmır,
Ana birik, biz atadan ayrıyıq.
Mənə qarşı dəyişməyir inancı,
Ata birik, biz anadan ayrıyıq.

Verir məni vuruşlarda qabağa,
Təki ölüm, ya da düşüm yatağa,
Çox işlərdə məni qoyur qırağa,
Ata birik, biz anadan ayrıyıq.

Mən buradan çıxıb getmək istərəm,
Qanı soyuq qardaşları pislərəm,
Hamı bilir ona acıq bəslərəm,
Ata birik, biz anadan ayrıyıq.

***

Hamı dedi, şah basdığın öldürər,
Şah düşündü, öldürməyim, öldürüm?
Doğmasına kölə olub bu yazıq,
Şah düşündü, öldürməyim, öldürüm?

Başı üstə qılıncını saxladı,
Ürəyində küskün inam laxladı,
Bir də, bir də öz-özünü yoxladı,
Şah düşündü, öldürməyim, öldürüm.

Sonra durdu döşü üstən önərin,
Silkələdi öz yurdundan dönəri,
Qılıncına bir də baxdı ötəri,
Şah düşündü, öldürməyim, öldürüm.

***

Bunu görüb Balasqelli sarsıldı,
Acıqanın toplumları dağıldı.
Basılmışdı bu ölkənin önəri,
Acıqanın toplumları dağıldı.

Çoxu durdu öz yerində asılı,
Nə edəsən önərləri basılıb,
Bir çoxları Tura yaxın, qısılı,
Acıqanın toplumları dağıldı.

Öcə dönər bu sarsıntı uzansa.
Tanrı yazsın bu günləri yazansa,
Neynər toplum bir üstünlük qazansa,
Acıqanın toplumları dağıldı.

***

Üç ay çəkdi uzaq eldə bu döyüş,
Kölə Filip arxa idi Turərə.
Çox yerləri tanıyırdı yaxından,
Kölə Filip arxa idi Turərə.

Bu ölkədə qızıl saxlanc doluydu,
Üzük, sırğa, bər-bəzəklər uluydu,
Arxayınca yaşayanlar ölüydü,
Kölə Filip arxa idi Turərə.

Yol geriyə bağlanmışdı qar ilə,
Çapqınçılar yüklənmişdi var ilə,
Minellilər öyünürdü Tur ilə,
Kölə Filip arxa idi Turərə.

***

Ağsaqqallar, başbilənlər gəldilər,
Bizdən vergi, kölə, bağış al, ərən.
Bu ölkəni qırıb, çatıb dağıtma,
Bizdən vergi, kölə, bağış al ərən.

Balasq sınıb, döyüşlərdə əzilib,
Kral qaçıb qorxusundan üzülüb,
Gəl, dağıtma bu minillik özülü,
Bizdən vergi, kölə, bağış al, ərən.

Minellilər qan-qadadan keçəndir,
Keçmişilə gələcəyi ölçəndir,
Hər bir yolda doğru yolu seçəndir,
Bizdən vergi, kölə, bağış al, ərən.

***

Düzər, Yüzər Yürüş etdi, baxmadı,
Qılınc səsi yeri-göyü bürüdü.
Almaq üçün ata Turun öcünü
Qılınc səsi yeri-göyü bürüdü.

Onlar gəlib Elladaya çatdılar,
Yüzminləri at döşünə qatdılar,
Acıqanın Başevində otdular,
Qılınc səsi yeri-göyü bürüdü.

Başçı duruş gətirmədi savaşa,
Qaçdı getdi ordan Misrə birbaşa,
Düzər, Yüzər qol qoymadı barışa,
Qılınc səsi yeri-göyü burüdü.

***

Soraqçılar soraq verdi uzaqdan,
Daşqıranlar Dirieli qırırlar.
Turər dedi, siz vuruşun mən gedim,
Daşqıranlar Dirieli qırırlar.

Düzər bilib bunu, lapdan atılıb
Çapdı yel tək Daşqırana atını,
Arxasınca axdı toplum yardımı,
Daşqıranlar Dirieli qırırlar.

Turər baxdı öz oğluna, öyündü,
Qızağ qanı ürəyində döyündü,
Oğlu Düzər teztov idi, yeyindi,
Daşqıranlar Dirieli qırırlar.

***

Ağsaqqallar bir də girdi ortaya,
Danışdılar, barışdılar, durdular.
Tanrı bu yol mineliyə dayaqdı,
Danışdılar, barışdılar, durdular.

Yüzər qaldı toplumuyla burada,
Neçə dəniz, neçə ada arada,
Ayırdılar bir-bir ağı qaradan,
Danışdılar, barışdılar, durdular.

Yüzər sözü danışığı izlədi,
Öc almağı, bac verməyi düzlədi,
Hər bir şeydə ortaq ölçü gözlədi,
Danışdılar, barışdılar, durdular.

***

Bölüşdülər yeri, yurdu, dənizi,
Paylaşdılar saxlancların varını.
Qızıl, gümüş, bəzək-düzək, naxır at,
Paylaşdılar saxlancların varını.

Qarışsa da göz yaşları gülüşə,
Yüklənsə də tay-tay qızıl-gümüşə,
Bu barışla son qoyuldu yürüşə,
Paylaşdılar saxlancların varını.

Şah yurduna başı uca qayıtdı,
El-obanı, yeri-yurdu ayıltdı,
Yükü-varı çoxlarını bayıltdı,
Paylaşdılar saxlancların varını.

Diriel söyləncі

Bir gün qondu yəhərinə Göyərçin,
-Düzər səni ağır gündə gözləyir.
Dirielli qırıq-qırıq, didərgin,
Düzər səni ağır gündə gözləyir.

Mən gedirəm, ardımca gəl, yubanma,
Heç bir yerdə bir an belə dayanma,
Getür-qoya, xırdalığa qapanma,
Düzər səni ağır gündə gözləyir.

Döyüşlərdə üzyumuşaq olma sən,
Sızıltını ürəyinə salma sən,
Yolun düzdür, düz yolundan qalma sən,
Düzər ağır gündə səni gözləyir.

***

-Dirielli başsız qalıb, basılıb,
Çatdır məni o ellərə Qırğıat,
Bir cığırda, bir obada dayanma,
Çatdır məni o ellərə Qırğıat.

Çap dirriyə, yaxın elə uzağı,
Keç şaxtanı, dağıt buzu, sazağı,

Haradasan dirielli Qızağım,
Çatdır məni o ellərə Qırğıat.

Yetir məni ilk sevgimin yerinə,
Uç, qanadlan o dağların birinə,
Dönüm döşün köpüyünə, tərinə,
Çatdır məni o ellərə Qırğıat.

***

Turər çatdı Dirielə bir günə,
Yollar dolu yaralıdır, ölüdür.
Qol-qıç kəsik, baş-döş kəsik çoxunda,
Yollar dolu yaralıdır, ölüdür.

Yaxdı Turər bağırtısı dağ-daşı,
Onun ilə Qoşar durdu yanaşı,
Vuruşurdu Düzər, bir də elbaşı,
Yollar dolu yaralıydır, ölüdür.

Tura qazma qazılmışdı örtülü,
Bu qazmanın üst örtüyü yırtılıb,
Bir neçəsi düşüb, bura qatılıb
Yollar dolu yaralıydır, ölüdür.

***

Qulağına bir səs çatdı Turərin,
-Qazmaları, qurmaları atıl, keç.
Qırğıatın yalından öp, öy onu,
Qazmaları, qurmaları atıl, keç.

Daşqırbaşı gəlir hoy-hay dilində,
Qaya tobpuz o hərlədir əlində,
Bizuc ilə vur daşqırı belindən,
Qazmaları, qurmaları atıl, keç.

Böyük güc var Turər, sənin içində,
Qayaquşun hənirtisi biçimdə,
Çox ayıq ol bu yerləri keçəndə,
Qazmaları, qurmaları atıl, keç.

***

-Daşqırbaşı, Dirieli qırıbsan,
İndi mənim qılıncımı dadginən.
Üç yol səni bağışladım, buraxdım,
İndi mənim qılıncımı dadginən.

Bu elləri niyə qırıb, çatıbsan,
Minlərini qan gölünə qatıbsan,
Adamlığı ürəyindən atıbsan,
İndi mənim qılıncımı dadginən.

Bizuc ilə vurdu Turər daşqırı,
O yıxıldı, düşdü haray, qışqırıq,
Al, topbuzu baş dağıdır, döş qırır,
İndi mənim qılıncımı dadginən.

***

Daşqır aşdı ayaq altda süründü,
-Turər, məni bir də, bir də bağışla.
Bizuc dəyib belim dibdən qırılıb,
Turər məni bir də, bir də bağışla.

Şorultuyla qan ağzından töküldü,

İlan kimi qıvrılaraq büküldü,
Qan üzünün dərisindən çəkildi,
Turər, məni bir də, bir də bağışla.

Mən də səntək başbilənəm, önərəm,
Daha qanlı işlərimdən dönərəm,
Kölə ollam, ayağına enərəm,
Turər, məni bir də, bir də bağışla.

***

Daşqır öldü düz günorta çağında,
Turər, Düzər Daşqıranı dağıtdı.
Dirielli bu qırğından qurtardı,
Turər, Düzər Daşqıranı dağıtdı.

Yarağını atıb qaçdı çoxusu,
Batmanqılınc Turərdəndi qorxusu,
Səpələndi derd bir yana qurqusu,
Turər, Düzər Daşqıranı dağıtdı.

Dağlar qardı, yollar buzdu büsbütün,
Ağır oldu döyüş-vuruş iki gün,
Qan qusanlar nə diriydi, nə ölgün
Turər, Düzər Daşqıranı dağıtdı.

***

Nə görübdür qan içməkdən beləcə,
Yaranışdan acığını çıxanlar.
Yarımçıqdır, haradansa qırıqdır,
Yaranışdan acığını çıxanlar.

Düzü sevməz, əyri gözü götürməz,
Quru əli yazda çiçək bitirməz,
Görpü olub əli ələ yetirməz,
Yaranışdan acığını çıxanlar.

Gəlişiylə Tanrısına nə verdi,
Gəlib getdi, qandan başqa nə gördü,
Yeyib, içdi, köpüb şişdi, gəbərdi,
Yaranışdan acığını çıxanlar.

***

Könül, qışda, qarda çiçək açarsan,
Başqasına yardım əli uzatsan.
Ovcun içi yuva olar quşlara,
Başqasına yardım əli uzatsan.

Bu qırğında nə görübsən, a qancıl,
Öz içində tikan əkən yabançı,
Ürəyində nə qayğı var, nə sancı,
Başqasına yardım əli uzatsan.

Başın üstə Tanrını gör, düz yaşa,
Yaxşılıqla günlərini vur başa,
Sən görgörə, görgör sənə yaraşar
Başqasına yardım əli uzatsan.

***

Daşqırandan bir iz-ətər qalmadı,
Dirielli yenə qalxdı, dirildi.
Son uduqda Tanrı yardım kəsildi,
Dirielli yenə qalxdı, dirildi.

Haradasa əziləni görən var,
Acıqlılar arasına girən var.

Düzlük vardır, nə qədər ki ərən var,
Dirielli yenə qalxdı, dirildi.

Tanrım, bu el işığını bol elə,
Bu ili də sulu, qarlı il elə,
Lil çayları durult, böyük göl elə
Dirielli yenə qalxdı, dirildi.

Düzər söyləncі

Əkbitənin şah evləri yamacda,
Başbilənlər oturublar sırayla.
Qapılarda ipək, sarı asqılar*,
Başbilənlər oturublar sırayla.

Şah ortada, Düzər, Qoşar dalında,
Qızıl cıqqa parıldayır alnında,
Qurd dərisi yapıncıdır qolunda,
Başbilənlər oturublar sırayla.

Mindiyarın Tur şahının təpəri,
Döyüşlərin qolu güclü önəri,
Yurdun qızıl saxlancının dəyəri,
Başbilənlər oturublar sırayla.

***

-Qızağ bunca saxlayırdı ölkəni,
Göstərişi qayıtmazdı geriyə.
Nə deməydi doğru-doğrul olardı,
Göstərişi qayıtmazdı geriyə.

Qoşar idi iş görəni, güzgüsü,
Söz yapanı, düz deyəni, düzgüsü,
Yığılardı ildə bir yol vergisi,
Göstərişi qayıtmazdı geriyə.

İndi hamı o qadını düşünür,
Verdi qılınc qabağına döşünü,
Çölçü onun yelə verdi işini,
Göstərişi qayıtmazdı geriyə.

Pərdə

***

-Baş əyirəm mən Qızağın adına,
Tanrı bizdən aldı onu apardı,
On il Qızağ var elədi ölkəni,
Tanrı bizdən aldı onu apardı.

On il sizdən uzaq düşdüm, uzaqda,
Şah olmağı istəmişdim Qızağdan,
İndi onu düşünürəm bayaqdan,
Tanrı bizdən aldı onu apardı.

Qızağındır bu gün bu var, bu qazanc,
Qalaq-qalaq gətirilən bu saxlanc,
Bilsin bunu qoy balasqlı bu dilmanc,
Tanrı bizdən aldı onu apardı.

***

Tur danışdı Düzər, Yüzər, Filipdən,

Öydü ona arxa duran ərləri.
Basılanda böyük Balasq, Daşqıran,
Öydü ona arxa duran ərləri.

Acıqanı qan içində quyladı,
Qalanları qardaşlığa hayladı,
Hər iyidə, ərə yer-yurd payladı,
Öydü ona arxa duran ərləri.

Dedi, yurdun yüz min yedək atı var,
Üstünlüyün baldan üstün dadı var,
Əkbitənin uzaqlarda adı var,
Öydü ona arxa duran ərləri.

***

-Çindən Misrə, ordan Hində uzanıb
Bizim dilbir, qanbir dədə kökümüz.
Əkbitəndən əltut, yardım umurlar
Bizim dilbir, qanbir dədə kökümüz.

Əl uzadaq, yol göstərək, əl tutaq,
Günümüzü günlərinə biz qataq,
Umacaqlı günlərinə yol ataq,
Bizim dilbir, qanbir dədə kökümüz.

Qoy minelli, qoy birelli bir olsun,
Ağızbüzən içimizdən qovulsun,
Hər bir yerdə bircə doğrul qoyulsun,
Bizim dilbir, qanbir dədə kökümüz.

***

Düzər çıxdı Qobuyerə çaparla,
Babasını, nənəsini görməyə.
Ata onu bilə-bilə yolladı
Babasını, nənəsini görməyə.

Hərdən ata inanmırdı oğluna,
Oğlu şahtək durur onla yan-yana,
Odur təzə yol göstərdi, yol ona,
Babasını, nənəsini görməyə.

Düzər bulaq suyu kimi duruydu,
Bu işlərdə bir az kaldı, quruydu,
Üzü ata deyən yola sarıydı,
Babasını, nənəsini görməyə.

***

Qoşdu ata öz oğluna Qoşarı,
-Qoşa gedin, hər bir yerdə bir olun.
Çətin gündə Qoşar sənə arxadır,
Qoşa gedin, hər bir yerdə bir olun.

Bunu deyib ata könlü göynədi,
İç qatında bu hay nədi, küy nədi,
Sən də şah ol dadı, duzu gör nədi,
Qoşa gedin hər bir yerdə bir olun.

Ağrı çəkdi onu yola salınca,
Bərk sıxıldı bunca onsuz qalınca,
O gedəndə qaldı gözü dalınca,
Qoşa gedin, hər bir yerdə bir olun.

***

-Biz gedirik siz sağ qalın,
Gözü yolda qalan çoxdur.
Soraq, sevinc aparırıq

Gözü yolda qalan çoxdur.

Bir az sürtmə, bir az kirşan,
Kəklik otu, bal, süd, yovşan,
Çox ləngimə, yola qurşan,
Gözü yolda qalan çoxdur.

Düz yol, meşə, yaylaq, qışlaq,
İçdə ocaq, gözdə bulaq,
Gələk sizə toxdaq olaq,
Gözü yolda qalan çoxdur.

***

-Biz gedirik, ulu şahım,
El-obadan muğayat ol.
Acıqandan sapın, qorun,
El-obadan muğayat ol.

Yaxınını yoxla, sına,
Çıxart ellər arasına,
Getsən yurdun harasına,
El-obadan muğayat ol.

Ürək coşqun, dil yanıqlı,
Var çox yaltaq, çox qılıqlı
Səslən, bəslən, ay dınqırım
El-obadan muğayat ol.

***

Tur, Bax getdi, qayıtmadı geriyə,
Gözləyirdi ana itmiş Gücəri.
Beş yüz ilin arxasından boylanıb
Gözləyirdi ana itmiş Gücəri.

Oğlu Turu, qızı Baxı arayır,
Qobuyerə düşür ana harayı,
Yarasını göz yaşıyla sarıyıb
Gözləyirdi ana itmiş Gücəri.

Tur, Bax, Gücər deyir gündə min kərə,
Haray salır obalara, ellərə,
Səs yayılır yaxın, uzaq çöllərə,
Gözləyirdi ana itmiş Gücəri.

Ellər Turbax qoymuşdular adını,
Turbax deyib öyürdülər qadını,
Kəsilmişdi hərbir yerdən yardımı,
Gözləyirdi ana itmiş Gücəri.

***

-Böyük nənə, gözün aydın, gəlmişik,
Kor olmuşdu nənəsinin gözləri.
Qobuyerdə yüz-yüz ili gözləyib
Kor olmuşdu nənəsinin gözləri.

Düzər onun əllərindən öpürdü,
Ayağına qızıl, gümuş səpirdi,
Gözlərini gözlərinə təpirdi,
Kor olmuşdu nənəsinin gözləri.

Ata hanı, dədə hanı, yoxdular,
Tək getdilər işıqlığa çatdılar,
Tək qoydular məni oda yaxdılar,
Kor olmuşdu nənəsinin gözləri.

***

Dil, göz, qulaq tutulmuşdu büsbütün,
Yerin də yox dili, gözü, qulağı.
Turbax nənə yer olmuşdu, yer torpaq,
Yerin də yox dili, gözü, qulağı.

Əl çəkirdi nəvəsinin üzünə,
Əllərini aparırdı gözünə,
Dili yoxdu toxdaq versin özünə,
Yerin də yox dili, gözü, qulağı.

Addayırdı yavaş-yavaş min ili,
Ona elə gəlirdi ki, Tur gəlib.
Hamı onu addımlayan yer bilir,
Yerin də yox dili, gözü, qulağı.

***

Hər bir şeyin əzəl kökü anadır,
Yeri, yurdu, o yaradıb, o qurub.
Bəlkə elə Tanrı özü anadır
Yeri, yurdu o yaradıb, o qurub.

Ana gəldi ayağa dur, əl yetir,
Nə istəsə, nə söyləsə var, gətir,
Qucağında varlıq bitir, daş bitir,
Yeri, yurdu o yaradıb, o qurub.

O Tanrıdır, ya Tanrının kölgəsi,
O doğubdur yer üzündə hər kəsi,
O yaradıb minellilər ölkəsi,
Yeri, yurdu o yaradıb, o qurub.

***

-Bir Haray ver, Gücər baba hardasan,
Gücər olub doğmaların gilinci.
Səni gəzir oğlun, nəvən, arvadın,
Gücər olub doğmaların gilinci.

Harda qaldın, qurd dərisi geyənim,
Özgəsini doğmasınca öyənim.
Gedib qalıb özgə qızı bəyənib,
Gücər olub doğmaların gilinci,

Gəlir hər gün yuxulara ağ ayı,
Ağ, dolambac yuxuların yox sayı,
Yollar, yallar, dağ çökəklər səs yayır,
Gücər olub doğmaların gilinci.

***

Min yaşında öldü Qobu yerində
Yerə-yurda nənə Turbax dedilər.
Yer torpağa, torpaq yerə qovuşdu,
Yerə-yurda nənə Turbax dedilər.

Çaylar, göllər dalğa vurub daşanda,
Turər gəlib Qaf dağını aşanda,
Dınqır çalıb Qoşar qoşma qoşanda
Yerə-yurda nənə Turbax dedilər.

Turər baxdı, onu ölmüş bilmədi,
Çox çağırdı bir səs-soraq gəlmədi,
Turbax nənə torpaqlaşdı, ölmədi,
Yerə-yurda nənə Turbax dedilər.

***

-Ana, sənə borclu qaldım adımı,
Çıxa bilməz heç kəs ana borcundan.
Dirrik verdin, çörək verdin, su verdin,
Çıxa bilməz heç kəs ana borcundan.

Bu kimsəsiz son evinə baş qoyum,
Göz yaşımla başdaşını mən yuyum,
Sənə hansı borclarımı mən sayım,
Çıxa bilməz heç kəs ana borcundan.

Diz çökürəm, yalvarıram önündə,
Sən bağışla məni bu dar günündə,
Öz anana borcun vardır sənin də
Çıxa bilməz heç kəs ana borcundan.

***

Düzər çapdı göy atını birbaşa,
Böyük ata, yerini de, hardasan?
Doğmaları gözü yolda qoymusan.
Böyük ata, yerini de, hardasan?

Qobuyeri duman alıb, çən alıb,
Oğlun Turər Mindiyarda şah olub,
Sənsiz bulud ağlar qalıb, göy dolub,
Böyük ata, yerini de, hardasan?

Gecə-gündüz bu yolları çaparıq,
harda olsan səni gəzib taparıq,
Ulduzunu tutqun göydən qaparıq,
Böyük ata, yerini de, hardasan?

***

Söz soruşma, diskindirmə dağları,
Dağın-daşın qulağı yox, dili yox.
Göylər görüb eşitsə də harayı,
Dağın-daşın qulağı yox, dili yox.

Çayı dindir, gölü səslə, bulandır,
Çox inanma, inam özü yalandır,
İnanandan yalan acıq alandır,
Dağın-daşın qulağı yox, dili yox.

Çox görkülər gözlər səni qabaqda,
Su güzgülər, dağ düzgülər soraqlar,
Söz soruşma yoldan, çöldən, bulaqdan,
Dağın-daşın qulağı yox, dili yox.

***

Qoşa atlı dayanmadı,
Çox ellərdə, obalarda.
Soraqlaşdı, yol aradı,
Çox ellərdə, obalarda.

Daşqıranla, daşatanlar,
Mal otaran, döltutanlar,
At bəsləyən, ip çatanlar,
Çox ellərdə, obalarda.

Meşə qırıb, ev tikənlər,
Eldən elə yol çəkənlər,
Buğda, arpa göy əkənlər
Çox ellərdə, obalarda.

***

Hara getdi, minelliydi,
Dilibirlər, elibirlər.
Yaxınlaşıb söz soruşdu,
Dilibirlər, elibirlər.

Dedilər ki, min il qabaq,
Burdan keçib neçə qonaq,
Dəri geyim, tüklü papaq,
Dilibirlər; elibirlər.

O son qoydu savaşlara,
O əl tutdu qardaşlara,
Güc göstərdi dikbaşlara
Dilibirlər, elibirlər.

***

Minel çıxdı yolu üstə
Dilbir idi, üz-göz ayrı.
Qara, sarı, ağ, buğdayı,
Dilbir idi, üz-göz ayrı.

Danışığa gəlirdilər,
Əl tutaraq gülürdülər,
Buyur-buyur bilirdilər,
Dilbir idi, üz-göz ayrı.

Yatımlıydı qayğıları,
Qoşmaları, çalğıları,
Mahnısayaq ağıları,
Dilbir idi, üz-göz ayrı.

***

Kəkliyim ovlar məni,
Dağlara qovlar məni,
Gecələr al qoynuna,
Gündüz buxovla məni.

Ay doğdu, gör düyünü,
Doğduqca gördüyünü,
Könül sevdiyin istər,
Göz isə gördüyünü.

Qızıl iynənin sapı,
Görünür sizin qapı,
Səni məndən eyləyən
Dilənsin qapı-qapı.

***

Başına mən dolanım,
Mən dönüm, mən dolanım.
Tanrı səni saxlasın
Kölgəndə mən dolanım.

Yaralandım yanımdan
Quşlar doymaz canımdan,
Çək qılıncı, vur boynum,
Mən əl çəkdim canımdan.

Su gələr axmağılan,
Qayalar yıxmağılan,
Heç kəs istəyə yetməz
İraqdan baxmağıynan.

***

Bu dağlar, ulu dağlar,
Bulaqlı, sulu dağlar,
Burda kimsəsiz ölüb,
Göy kişnər, bulud ağlar.

Su gələr axar gedər.
Qayalar yıxar gedər,
Yaranış bir görümdür
Hər gələn baxar, gedər.

Saçın ucun hörməzlər,
Səni mənə verməzlər,
Əyil üzündən öpüm,
Qaranlıqdır görməzlər.

Bu dağda maral azdır,
Ovçu çox, maral azdır,
Ağlama, ala gözlüm,
Ölmərəm, yaram azdır.

Saqqala dən düşübdür,
Görən nədən düşübdür,
Hamıya oğlan düşüb,
Mənə dədən düşübdür.

***

Dədə Gücər itmiş idi,
Sonevini göstərdilər.
Durudaşda, Qobuçöldə,
Sonevini göstərdilər.

Yonqu daşdan neçə yonta*,
Yaraqları ağac, balta,
Asılqanda xurcun, çanta,
Sonevini göstərdilər.

Heykəl

Gücər burdan ayrılmışdı.
Buzlaq evi qırılmışdı,
Dəri asqı qıvrılmışdı,
Sonevini göstərdilər.

***

-Mən Gücərin nəvəsiyəm,
Bu yurd mənə sonev olsun.
Vuruşlarda ölsəm, qalsam
Bu yurd mənə sonev olsun.

Yürüş edək gündoğana,
Ağ ayıya, boz qabana,
Boyansam da qızıl qana
Bu yurd mənə sonev olsun.

Şaman, sən də əltut göstər,
Çıxaq lapdan qancıl üstə,
İyidləri çağır, səslə,
Bu yurd mənə sonev olsun.

***

O, ağacdan yaraq yapdı,
Bizə toplum, yaraq gərək,

Bıçaq, bizuc, toppuz, qalxan
Bizə toplum, yaraq gərək.

Yaraq ərdə üstünlükdür,
Onsuz uğur bir günlükdür,
Dinc oturmaq ölgünlükdür,
Bizə toplum, yaraq gərək.

At oynadın, qalxan tutun,
At belinə səkin, yatın,
Ox tuşlayıb, bizuc atın,
Bizə toplum, yaraq gərək.

***

Hər yonta bir önər idi,
Gücər onu öldürmüşdü.
Çindən gəlib yurd çapanı
-Gücər basıb öldürmüşdü.

Yonta-ayı, yonta-ilan,
Qoyulmuşdu o yan, bu yan,
Vuruşlarda doğru, yalan,
Gücər basıb öldürmüşdü.

Kim çapmışdı el varını,
Elin qızıl zumarını,
Yıxıb alıb çaparını
Gücər basıb öldürmüşdü.

***

Söz söylədi qoca Şaman,
Gücər bizdə önər idi-
Sağ əlində muraz çəlik,
-Gücər bizdə önər idi.

O qovurdu acıqanı,
Çox qancılı, çox xaqanı,
Qoruyurdu dörd bir yanı,
Gücər bizdə önər idi.

Tanrısına qovuşacaq,
Qancıllarla savaşacaq,
Saxla onu ulu ocaq,
Gücər bizdə önər idi.

***

Şaman dedi, Sarı xaqan
Bu diyarı çapdı getdi.
Çindən gələn çapqınçılar
Bu diyarı çapdı getdi.

Durudaşa vurulanlar,
Qan üstündə qurulanlar,
Adamlıqdan ayrılanlar
Bu diyarı çapdı getdi.

Dəniz yolu, quru yolu,
Gələn gəlib qancıl olub,
Qırıb çatıb sağı, solu,
Bu diyarı çapdı getdi.

***

-Biz Minelli, siz Minelli,
Diz çökdürək acıqanı.

Yaraqlanaq, toplumlanaq,
Diz çökdürək acıqanı.

İyidləri çağır gəlsin,
Öz yerini yurdun bilsin,
Ya qurtulsun, ya da ölsün,
Diz çökdürək acıqanı.

Mən Düzərəm, vuruşqanam,
Şimşək kimi alışqanam,
Döyüşlərdə soyuqqanam
Diz çökdürək acıqanı.

Sarı xaqan söyləncі

Sarı xaqan düşüncələr içində,
Yellənirdi al, göy, sarı yelpinclər,
İpək ilə örtülmüşdü hər yanı,
Yellənirdi al, göy, sarı yelpinclər.

Sarı xaqan qısa kirpik, qıyıq göz,
hər kirpikdən aslanmışdı neçə söz,
Göy sarıya çalmaqdaydı sarı üz,
Yellənirdi al, göy, sarı yelpinclər.

Ortalıqda incə qızlar gəzirdi,
Örtüklərə çini qablar düzürdü,
Neçəsi də oynayırdı, süzürdü,
Yellənirdi al, göy, sarı yelpinclər.

***

Təzə toplum göndərmişdi Qobuya,
Otlaqların, ilxıların yurdunda,
Ya otlaqlar, ya ilxılar alınsın
Otlaqların, ilxıların yurdunda.

Ancaq onun dağılmışdı toplumu,
Fillərinin uzun-uzun xortumu
Yağış idi iti oxun yağımı
Otlaqların, ilxıların yurdunda.

Düzər gəlib çıxmış idi haradan,
Sorağını alıb xaqan buradan,
O, toplumu çıxarıbdır sıradan,
Otlaqların ilxıların yurdunda.

***

Düşünürdü ələ alsın Düzəri,
Biclik özü iyidlikdir döyüşdə,
"Alıb onu gətirərəm Başevə,
Biclik özü iyidlikdir döyüşdə".

"Sonra onu oturdaram yerində,
Sonevini qazdıraram dərində,
Yox edərəm döyüşlərin birində,
Biclik özü iyidlikdir döyüşdə".

Ancaq xaqan nə əkmişdi, nə dərdi,
Bacar bildi gələn qoçaq Düzərdi.
Yüz atlıyla öz yerindən dəbərdi,
Biclik özü iyidlikdir döyüşdə.

***

Sarı xaqan soraq aldı
Minellilər yürüşdədir.
Yüz min toplum yaraq altda
Minellilər yürüşdədir.

Ərlər gəldi, Başev doldu,
Xaqan çıxdı düzə daldı,
Üç min toplum yola saldı,
Minellilər yürüşdədir.

Xançu qara bir qayadı,
Dağı-daşı qan boyadı,
Çoxu yerə üz dayadı,
Minellilər yürüşdədir.

***

Qorxu tökdü ürəklərə
Minellilər bu döyüşdə,
Bağırtılar, nəriltilər,
Minellilər bu döyüşdə.

Ox gözlərdən od qapırdı,
Qalxanlardan qor qopurdu,
Topbuz vurub at çapırdı
Minellilər bu döyüşdə.

Döş yırtırdı bizuc, bıçaq.
Qan tökürdü iti yaraq,
Tez-tov idi, iyid, qoçaq
Minellilər bu döyüşdə.

***

Gecə iykən Xançulular
Gözləmirdi bu yürüşü.
Durudaşlar diyarından
Gözləmirdi bu yürüşü.

Ağac bizuc, dəmir balta,
Düzər öndə, Qoşar dalda,
Qırılanlar bu dar yolda
Gözləmirdi bu yürüşü.

Sarı xaqan saraydaydı,
Hər gün yeni bir toydaydı,
Üç min əri dolaydaydı,
Gözləmirdi bu yürüşü.

***

Minbaşılar əl qaldırdı,
-Bizi qırma, böyük Düzər.
Kölə götür, tarlaya qat,
Bizi qırma, böyük Düzər.

Ölən ölüb, qalan belə,
Qolu bağlı, sınıq, kölə,
Alaybaşı gəldi dilə:
-Bizi qırma, böyük Düzər.

Heydən düşüb təntikdilər,
Çox yalvarıb dil tökdülər,
Döyüşməkdən əl çəkdilər,
Bizi qırma, böyük Düzər.

***

Üç min ərdən mini qaldı,
Qalanlarsa qolu bağlı.
Yaralısı, ölüvayı,
Qalanlar da qolu bağlı.

Yaraqları atmışdılar,
Üzüquylu yatmışdılar,
Qaşlarını dartmışdılar,
Qalanlar da qolu bağlı.

Düzər çox-çox beyin yordu,
Kölələri soyundurdu,
Min ərinə geyindirdi,
Qalanlar da qolu bağlı.

***

Gedək-dedi-biz Başevə,
Xançulular geyimində.
Deyək, qırdıq Minellini
Xançulular geyimində.

Sarı xaqan bizi öyər,
Sevinc səsi düşər göyə,
"Minelliyə" sağ ol deyər
Xançulular geyimində.

Yaraqları dəyişdirək,
Qılınc, qalxan döyüşdürək,
Xaqanları bəyişdirək
Xançulular geyimində.

***

Sarı xaqan soraq tutdu,
Minellilər əziliblər.
Dönüb uçuz kölələrə
Minellilər əziliblər.

Sevindilər bu gəlişə,
Yemək, içmək düşdü işə,
Xaqan tez-tez vurdu döşə,
Minellilər əziliblər.

Öydü özün vayzaqladı,
İçki içdi sayıqladı,
Sayı-soyu ayaqladı,
Minellilər əziliblər.

***

Gec bildilər, içlərinə
Gizli gələn Minellidir.
Çin geyimi, yarağında
Gizli gələn Minellidir.

Obalara yüz-yüz dolan,
Qıy çəkərək yerlər alan,
Ürəklərə qorxu salan
Gizli gələn Minellidir.

Sarı xaqan qaçıb getdi,
Gecə ikən gözdən itdi,
Bunun ilə döyüş bitdi,
Gizli gələn Minellidir.

***

Xaqan çıxdı, güc yığmağa,
Ölmək üçün güc gərəkmi.
Çox təpildi ora-bura,
Ölmək üçün güc gərəkmi.

Əl uzatdı kəndlilərə
Uyğur, Təbət, hindlilərə,
Arıqlara, ətlilərə,
Ölmək üçün güc gərəkmi.

O yalvardı yüzlərinə,
Baxmadılar sözlərinə,
Getdi Təbət düzlərinə,
Ölmək üçün güc gərəkmi.

Təbətlilər inandılar,
Yeni toplum yığıb gəldi.
Dağdan, düzdən adam tapdı,
Yeni toplum yığıb gəldi.

Tapdı orda arxasını,
Yüz-yüz könlü yuxasını,
Tez-tovunu, yorğasını,
Yeni toplum yığıb gəldi.

Təbətdəydi bütün yayı,
Boğmalayıb iki tayı,
Qarışdırıb soyu-sayı
Yeni toplum yığıb gəldi.

***

Düzər ondan ayıq idi,
Onu lapdan qarşıladı.
Toplumunu geri qovdu,
Onu lapdan qarşıladı.

Tərpənincə, dəbərincə,
Vurdu yıxdı gəbərincə,
Qılıncının kəsərinçə
Onu lapdan qarşıladı.

Qalmamışdı qaçan yeri,
Qaçıb bir də dönə geri,
Aldı önü çaydan bəri
Onu lapdan qarşıladı.

***

Paya, bizuc, dəmir qalxan,
Üç gün belə döyüşdülər.
Balta, qılınc, ox ipatma,
Üç gün belə döyüşdülər.

Yer şumlandı topuğacan,
Helləndilər kolluğaçan,
Yarğanacan,yarığacan,
Üç gün belə döyüşdülər.

Heydən düşdü Sarı xaqan,
Yerdə qaldı qılınc, qalxan.
Bəllənmədi üstün çıxan,
Üç gün belə döyüşdülər.

***

Sonra onlar güləşdilər,
Gündoğarda, dördüncü gün.
Yer, göy, bulud döndü gözə
Gündoğarda, dördüncü gün.

Düzər dözdü, qan-tər tökdü,
Sarı xaqan dizə çökdü,
Alıb onu yerə çəkdi
Gündoğarda dördüncü gün

Yana düşdü iki qolu,
Baxışları qanla dolu,
Yerə yatdı üzüquylu,
Gündoğarda, dördüncü gün.

***

Xaqan çox ər öldürmüşdü.
Düzər onu öldürmədi.
Dedi:-Çıx get, ta görünmə,
Düzər onu öldürmədi.

Dirrik olsun ağrın sənin,
Qana dönsün bağrın sənin,
Qanlı qancıl ağlın sənin,
Düzər onu öldürmədi.

Minellini yazıq bilmə,
Daha ona qarşı gəlmə,
Buraxıram, dur get, ölmə,
Düzər onu öldürmədi.

Xançu söyləncі

Xançu oldu Minellinin,
Baş əydilər çinellilər,
Düzər yurdu aldı ələ,
Baş əydilər çinellilər,

Döyüş-vuruş ara verdi,
El barışda bolluq gördü,
Ona Düzər, xaqan birdi,
Baş əydilər çinellilər.

Dirrik gəldi boz çöllüyə,
Yaşlar qalxdı on əlliyə,
Yer yiyəsi Minelliyə
Baş əydilər çinellilər.

***

Tanrı bizə yardım elə,
Biz tanıyaq özümüzü.
Qarışmışıq özgəliyə,
Biz tanıyaq özümüzü,

Söylə, nədir bu yar-yaraq,
Bu qan-qada, bu səs-soraq,
Özümüzdə özül quraq
Özümüzü tanıyaq biz.

Oçaq sönür, od irişir,
Göydən göndər göstərişi,
Arıtlanıb yüz dəyişib
Özümüzü tanıyaq biz.

***

Ulu ocaq, tüstülənmə,
Alovların oynaq olsun.
Göydə ulduz, ay sönsə də
Alovların oynaq olsun.

Ulu ocaq, saxla bizi,
Yanılanda yoxla bizi,
Yala, dağla, ağlat bizi,
Alovların oynaq olsun.

Ulu ocaq, tüstü, çəndir,
Yeri isit, günəşləndir,
Duman, bulud, sis nədəndir.
Alovların oynaq olsun.

***

Önər, başçı, başbilənin
Biri gəlir, biri gedir.
Gecə, gündüz oxşarında
Biri gəlir, biri gedir.

Dirrik ipdir, dartım, gərgin,
Biz o ipdə iki düyün,
Hərə qalır beş-altı gün
Biri gəlir, biri gedir.

Hara belə, görgör qoca,
Kim dirriyi qoyub qaçar,
Düyün salan, düyün açan,
Biri gəlir, biri gedir.

***

-Durum gedim görüşünə,
Atam məndən küsə bilər.
On ildir ki, ayrılmışıq,
Atam məndən küsə bilər.

Aylar ötüb, illər keçib,
Ayrılıqdan paltar biçib,
Yoxsa qoyub burdan köçüm,
Atam məndən küsə bilər.

Durna quşum, bulud sürüm,
Məndən ona soraq verin,
Atam Turər şahı görün,
Atam məndən küsə bilər.

***

Sarı xaqan bir də gəldi,
Xançu batdı qızıl qana,
Özü dalda gizlənmişdi,
Xançu batdı qızıl qana.

O çıxmasın üzə deyə
Güc vermişdi döyüşçüyə,

Basılmışdı, bir də niyə
Xançu batdı qızıl qana.

Altdan, üstdən qamış geyim,
Arxalığı tuncdan geyib,
Vurun-deyib,-qırın-deyib,
Xançu batdı qızıl qana.

***

Düzər qırıb ön sıranı
O xaqanı axtarırdı.
Yarıb keçib sıraları
O xaqanı axtarırdı.

Qılınc iti, topbuz ağır,
Dörd bir yanda çığır, bağır
Xaqan durub daldan baxır,
O xaqanı axtarırdı.

Ox yağırdı döşə-başa,
Səs düşmüşdü dağa-daşa,
Son qoymaqçın bu savaşa,
O xaqanı axtarırdı.

***

Birdən bir səs eşidildi,
-Qan içənə aman yoxdur.
Mən Gücərin sonbeşiyi,
-Qan içənə aman yoxdur.

Mən Bacaram, yüz-yüz yaşım,
Nələr çəkib burda başım,
Dağıdaram, dağı-daşı,
Qan içənə aman yoxdur.

Sarı xaqan, al çomağı,
Tök üstündən yar-yarağı,
Gəl güləşək ər sayağı,
Qan içənə aman yoxdur.

***

Sarı xaqan qılınc çəkdi,
Qılıncıyla aşdı, düşdü,
Çomaq dəydi sağ çiynindən
Qılıncıyla aşdı, düşdü.

Baş əzildi döşə girdi,
Üç çomaqla o gəbərdi,
Çomaq deyil, bu, dəmirdi,
Qılıncıyla aşdı, düşdü.

Getdi toplum sorağına,
Qatdı onu qabağına,
Kim tuş gəldi çomağına,
Qılıncıyla aşdı, düşdü.

***

Yenə üç gün döyüşdülər,
Minellilər, çinellilər.
Səpələndi sağa, sola,
Minellilər, çinellilər.

Düz, çöl qanla yuyulmuşdu,
Yaralılar bayılmışdı,
Hardan hara yayılmışdı
Minellilər, çinellilər.

Sıra-sıra qırılmışdı,
Qarın, döş-baş yarılmışdı.
Sarsılmışdı, yorulmuşdu
Minellilər, çinellilər.

***

-Biz vuruşmaq istəmirik,
Çinellilər, əl saxlayın,
Xaqan çıxsın qoy ortaya,
Çinellilər, əl saxlayın.

Min illərdir biz qonşuyuq,
Qonşuluqda biz yaxşıyıq,
Toy-düyündə yanaşıyıq,
Çinellilər, əl saxlayın.

Xaqan yüz il qana batıb
Çinellini qırıb çatıb,
Yaraqları yerə atın,
Çinellilər, əl saxlayın.

***

Çinellilər barış deyə
Yaraqları atdı yerə,
Bunu görüb hamı qaçdı,
Yaraqları atdı yerə.

Sağ qalanlar adamdılar,
Bir-birindən utandılar,
At yallayıb atdandılar,
Yaraqları atdı yerə.

Qaldı tək-tük mənəm deyən,
Öz-özünü yersiz öyən,
Ölümlərə, gülün, deyən
Yaraqları atdı yerə.

III QAPI

Qardaş söyləncі

Düzər Bacar görüşdülər,
Görüş, öpüş gözəllikdir.
Bir-birinə sarmaşdılar,
Görüş,öpüş gözəllikdir.

İkisi də uça, hündür,
Biri Gücər, biri Turər,
Ordan bura bir il yoldur,
Görüş, öpüş gözəllikdir.

-Mənə gəlsin qadan-bəlan
De, hardadır Gücər babam,
-Gedək səni gözlər atam,
Görüş, öpüş gözəllikdir.

***

Yol getdilər, at yortdular,
Gücər ata, gözlə bizi.
Mən Turərin ilk oğluyam,